

Hradec nad Svitavou

Obec 4km jižně od Svitav v údolí řeky Svitavy, prochází jí železniční trať z Brna do České Třebové a souběžně s ní silnice z Letovic do Svitav, stejným směrem prochází po levém břehu Svitavy obcí místní ze Svitav do Radiměře. Do roku 1991 náležela obec pod Svitavy, od roku 1991 samostatný obecní úřad. Železniční stanice v místě, zdravotní obvod tamtéž, matriční obvod Svitavy, fara v místě, spravovaná ze Svitav, škola v místě. Katastr obce měl v roce 1950 výměru 2474ha. V současné době má obec 558 domů a 1694 obyvatel.

Název obce Jméno v němčině Greifendorf vzniklo jako název osady Greifovy, česká podoba Grándorf přejala německou nářeční podobu názvu. Do roku 1949 Grándorf, od roku 1949 Hradec nad Svitavou, název Hradec vytvořen uměle. Názvy obce v pramenech: 1270 Greifendorph, 1320 Griffendorf, 1525 Grayffendorff, 1633 Greiffendorff, 1720 Greifendorf, Grandorf, 1906 Greifendorf, Grándorf. Český tvar vznikl přijetím německé nářeční podoby, 1906 Greifendorf, Grándorf. Velká, dříve německá obec s českou menšinou, po roce 1945 české obyvatelstvo. V roce 1854 měla obce 2097 obyvatel.

Pečeť obce

Pečeť z roku 1650 o průměru 28 mm má v pečetním poli zobrazeného bájného gryfa s křídly a rozeklaným ocasem, krácejícího heraldicky vpravo, jenž stojí mezi číslicemi 16 a 50, u jeho nohou vyrůstají tři květy. Opis kapitálou mezi linkami zní SIGILLVM:GREIFFEN:DORF.

Historický vývoj

Archeologické nálezy sahají do doby neolitu ukazují na staré osídlení tohoto místa, obec je poprvé připomínána roku 1270 jako ves biskupova a v této době zde již stál farní kostel sv. Kateřiny. Později byla ves lénem počítaným k obvodu svitavskému, roku 1939 k obvodu mírovskému. Název části obce Burghügel nebo Turmhügel předpokládá existenci tvrze či hrádku, která však nebyla doložena písemnými prameny. Roku 1513 biskup Stanislav Thurzo povolil odúmrtí kromě městu Svitavám také vsím na panství a též Grándorfu. Roku 1455 vlastnil Jindřich z Dětřichovi 11 lánů v Grándorfu, roku 1544 patřily Kryštofu z Boskovic a na Třebové, jenž je prodal Kryštofovi z Nardeta a na Letovicích. Roku 1566 přijal léno na část vsi Hanuš Frydrych hr.z Nardeta a na Letovicích a roku 1567 Jetřich starší Vilému Prusinovic. Jetřich a Petr Podstatští prodali roku 1570 léno Grándorf biskupu Vilému Prusinovskému, který dal roku 1570 tamnímu faráři odúmrtí. Biskup Jan pak udělil roku 1573 léno na Grándorf Stanislavu Pavlovskému z Pavlovic a jeho synu Václavovi. Díl vsi drželo od roku 1580 město Svitavy, když koupilo od Jiříka Kamenohorského z Kamenné Horky, lenního písaře biskupského, 13

poddaných za 1000 zl. A roku 1630 celé léno. Roku 1652 postoupil Jan Leichner Horní mlýn v Grándorfu biskupské vrchnosti za 500 hřiven. V obci byl i větrný mlýn, který roku 1750 získal koupí Pavel Müller o d svitavského panství za 500 zl. Mezi Kamennou Horkou a Grándorfem zanikla ves Bolen, kterou dal roku 1272 založit s kostelíkem, filiálním ke kostelu v Grándorfu biskup Bruno ze Schauenburka. Ves sdílela do roku 1850 osudy svitavskému panství. Před třicetiletou válkou bylo ve vsi 76 usedlých, při druhé lánové visitaci roku 1677 zde bylo zjištěno 71 usedlých a 5 poustek, z nichž 2 usedlí zemřeli a 3 zběhli. Podle výměry pozemků bylo ve vsi 15 velkých sedláků s výměrou více jak 61 měřic, 50 středních s výměrou 20 až 60 měřic a 6 malých s výměrou 1 až 30 měřic. Všech 5 poustek bylo na usedlostech střední velikosti. Podle Tereziánského katastru moravského bylo v Grándorfu 3.153,7 měřic orné půdy, 65 měřic zahrad, 382,1 měřic lad, 151,4 měřic pustin, 102,6 měřic pastvin a 32 měřic lesa, z luk bylo 101,75 fůry sena. Koncem feudálního období roku 1843 žilo v Grándorfu celkem 2031 obyvatel, z toho 912 mužů a 1119 žen ve 342 domech a 449 domácnostech. Z nich se živilo zemědělstvím 136 osob, řemesly 34 osob, oběma uvedenými zároveň 6 osob a 271 osob není uvedeno žádné zaměstnání, kromě faráře a učitele, takže se většinou jednalo o nádeníky. Ve vsi byla 1 dědičná rychta s výměrou 116 jiter, 10 celoláníků s 41 až 75 jitry, 20 třičtvrtláníků se 37 až 66 jitry, 26 pololáníků s 32 až 49 jitry, 12 čtvrtláníků s 25 až 26 jitry, 9 podsedláků se 6 až 19 jitry a 64 domkářů s ½ až 1 ½ jitra půdy. Dále je uváděno ještě 197 domkářů se zahradou či bez ní. V selských usedlostech byli hospodáři ku pomoci 1 pacholek a 1 děvečka. Ve vsi se chovalo podle údajů z roku 1842 169 koní, 2 býci, 11 volů, 546 krav, 165 kusů mladého dobytka, 250 ovcí a 180 vepřů. Průměrný stav dobytka na usedlostech byl 4 koně, 6 krav, 3 kusy mladého dobytka, 20 ovcí a 2 vepři, drůbež se chovala jen pro potřeby domácností. Desátky byly odváděny faře v místě a ve Svitavách. Tržním místem pro Grándorf bylo město Svitavy, někteří však jezdili na obilní trhy až do Litomyšle v Čechách. Většina domů byla postavena z pevného materiálu, tedy kamene nebo cihel, a pokryta šindelem, dřevěné stodoly byly pokryty slaměnými došky. Byly v dobrém stavu a účelně postaveny k hospodaření. Pouze 1 dům byl pojištěn proti ohni. Ve vsi byla fara a škola. Z výrobních podniků byly ve vsi 2 mlýny na horní vodu. Každý se 3 složkami, které pomlely ročně asi 6.000 měřic obilí na mouku.

Správní vývoj obce do roku 1850

Do roku 1849 byl Grándorf součástí panství Svitavy, od roku 1850 byl začleněn do roku 1855 pod politickou pravomoc Podkrajského úřadu v Moravské Třebové a v rámci soudní správy pod Okresní soud ve Svitavách. Po zřízení smíšených okresních úřadů s politickou a soudní pravomocí byl podřízen v období 1855 až 1868 Okresnímu úřadu ve Svitavách. Když byly v roce 1868 veřejná správa a soudnictví odděleny, vrátil se pod pravomoc Okresního hejtmanství v Moravské Třebové, které získalo pravomoci i pro soudní okres Svitavy. Sem patřil až do okupace v říjnu 1938, kdy náležel do konce války pod správní okres (Landrát) ve Svitavách v župě Sudety (Sudetengau). V roce 1945 byl obnoven předválečný stav a Grándorf náležel do roku 1949 pod správní okres v Moravské Třebové. Po reorganizaci státní správy v roce 1949 připadl do roku 1960 již přejmenovaný Hradec nad Svitavou pod nově vzniklý správní okres Svitavy v Brněnském kraji. Po další reorganizaci roku 1960 byl Hradec nad Svitavou začleněn

pod zvětšený okres Svitavy ve Východočeském kraji.

Statistika počtu domů a obyvatel v letech 1880 až 1950

V roce 1880 měla obec 373 domů a 2539 obyvatel, až na 7 obyvatel vesměs německé národnosti a katolického náboženství. V roce 1921 zde bylo napočítáno 403 domů a 2549 obyvatel, z toho 54 Čechů, v roce 1930 již 479 domů a 2799 obyvatel, z toho 143 Čechů. Hospodářská půda měla v roce 1900 rozsáhlou výměru 2395 ha, z toho 1754 ha pole, 358 ha lesy, 200 ha louky, 68 ha pastviny a 15 ha zahrady. V tomtéž roce se v obci chovalo 128 koní, 985 kusů hovězího a 431 kusů vepřového dobytka, uváděna je též 1 ovce.

Vývoj obce v letech 1900 až 1990

Do 1.světové války se většina obyvatel živila zemědělstvím a živnostmi. V roce 1911 zde bylo: 11 hostinců, 3 kolářů, 2 kováři a podkováři, 5 kramářů, 4 krejčů, 2 mlynářů, 10 obchodníků s různým zbožím, 6 obuvníků, 4 pekaři, 1 pokrývač, 13 prodejců lihovin, piva a tabáku, 1 řezník, 1 sedlář, 5 stolařů, 1 tkalcovství, 1 výrobce sýrů a 1 výrobce šterku a 1 zámečnick. Další obyvatelé nalézali zaměstnání ve svitavských textilkách a v nedalekém lomu. Ve 20.století v meziválečném období zde vzniklo několik dalších průmyslových podniků: od roku 1930 strojírna, od roku 1935 kuželna a 2 tkalcovny. V roce 1924 jsou uváděny živnosti: 2 holiči a kadeřníci, 14 hostinců, 1 kolář, 4 kováři, 2 kramáři, 6 krejčů, 2 mlynářů, 10 obchodníků s různým zbožím, 2 pekaři, 1 pokrývač, 1 řezník, 1 sedlař, 7 ševců a 3 stolaři. V obci bylo 64 majitelů zemědělských závodů. Obec byla elektrifikována v roce 1932. V meziválečném období a ve 2.polovině 20.století nacházelo obyvatelstvo zaměstnání v zemědělství, průmyslu a v řemeslech. JZD zde bylo založeno roku 1949, v roce 1976 se spojilo s JZD Svitavy-Lány v JZD Čs.-sovětského přátelství v Hradci nad Svitavou. V současné době zde provozuje zemědělskou výrobu Sytan, s.r.o., a další soukromí zemědělci. Po roce 1945 byla postavena v obci budova základní školy a prodejna Jednoty.

Spolky

V obci působily spolky od roku 1884 Politický spolek, od roku 1888 Zemědělský spolek, od roku 1892 Hasičský spolek, od roku 1897 Bund der Deutschen, od roku 1898 Pěvecký spolek, od roku 1906 lidový a železničářský, od roku 1909 Schulverein, od roku 1921 Turnverein. V současné době působí v obci Tělovýchovná Jednota Hradec nad Svitavou, Sbor dobrovolných hasičů, Sdružení zdravotně postižených, základní organizace Českého zahrádkářského svazu, Českého svazu chovatelů, Českého svazu včelařů a Honební společenstvo.

Politické strany

V lidnaté obci s německým obyvatelstvem byly v meziválečném období politicky činné zejména agrární strana Bund der Landwirte, německá sociální demokracie a německá národně socialistická strana. V obci se smíšeným obyvatelstvem v parlamentních volbách roku 1929 zde nejvíce 696 hlasů získali němečtí křesťanští sociálové, 381 němečtí sociální demokraté, 228 hlasů získala agrární Čs.republikánská strana, 131 hlasů němečtí národní socialisté, KSČ 15 hlasů. V roce 1935 zvítězili opět němečtí křesťanští sociálové s 559 hlasy těsně před Henleinovou Sudetendeutsche Partei s 541 hlasy, německá sociální demokracie získala 303 hlasy, agrárníci 226 hlasů, němečtí živnostníci 34 hlasů. V poválečných parlamentních volbách roku 1946 po osídlení obce českým obyvatelstvem rozdělilo 732 voličů hlasy pro strany Národní fronty takto: 427 KSČ, 176 ČSL, 67 čs.sociální demokracie a 57 čs.národní socialisté.

Školství v obci

Počátky školství v Hradci nad Svitavou sahají do posledního desetiletí 17. století. V letech 1692-1713 učil na zdejší škole Andreas Schwäbischer. Po něm zde působila kantorská dinastie Daume-Gregor (1713-1734), Andreas (1734-1753) a Anton (1753-1771). Školská reforma pak přišla za působení Engelberta Weinperta (1771-1803). Tehdy se škola rozrostla tak, že učitel musel přijmout pomocníka. Prvním historicky doloženým byl Anton Hitschman (1793-1797). Další učitel byl Josef Kohl (1797-1799), Franz Schneider (1799-1803), Karl Grolich (1803-1821), Fabian Skazel (1821-1825), Franz Tenta (1825-1827), Franz Schneider (1827-1829), Ignaz Volkner (1829-1835), Josef Kowarsch (1835-1840), Ignaz Rudisch (1840-1841), Josef Wolez (1841-1842), Franz Neubaer (1842-1851), Leopold Jandl (1851-1863), Ignaz Hader (1863-1866) a Alois Fohler (1866-1867). V 18.století byla v Hradci nad Svitavou farní škola. Po tereziánských reformách začal s vyučováním v horní části obce Hradec nad Svitavou Anton Neubauer. Protože školní budova nebyla po ruce, učil ve svém vlastním na dluh zbudovaném bytě. Jeho syn Severin(1825-1867) pak v roce 1815 koupil od vrchnosti dům pro sebe a pro školu. Už zanedlouho se však ukázalo, že tato budova nedostačuje. Zastupitelstvo obce proto roku 1828 žádalo Svitavy o povolení stavby nové školní budovy, resp. o poskytnutí peněžité částky na její přestavbu. Teprve když svitavský magistrát tuto žádost s konečnou platností odmítl, dala olomoucká vrchnost (arcibiskupství) postavit roku 1834 v horní části obce Hradec nad Svitavou novou školu, která značně ulehčila přetížené škole svitavské. Takže po více než sedmdesáti letech trvání školního řádu, v roce 1849 je triviální škola - jednotřídka také v horní části Hradce nad Svitavou. V roce 1870 byla v horní části Hradce nad Svitavou jednotřídní obecná škola, do které docházelo 108 žáků. Roku 1871 byla nově otevřena Obecná škola s německy vyučujícím jazykem uprostřed obce, do jednotřídní obecné školy docházelo 211 žáků a učitelem byl Leopold Jandl. Ve školním roce 1881/1882 byla jednotřídní obecná škola rozšířena na trojtřídku, do které bylo přihlášeno v

tomto školním roce 355 dětí, z toho 163 chlapců a 192 děvčat. V roce 1904 byla v horní části Hradce nad Svitavou již čtyřtřídní obecná škola, do které docházelo 315 žáků a uprostřed obce byla trojtřídní obecná škola s 397 žáky, zanikla v roce 1945. Školní kronika z let 1918 až 1945 zaznamenává údaje o obecné škole s německy vyučujícím jazykem, která se nacházela uprostřed obce. Jednalo se o pětiletou školu. Ve školním roce 1918/1919 bylo přihlášeno do této školy celkem 357 žáků, z toho 167 chlapců a 190 děvčat. Tříd bylo zřízených šest, jelikož třída čtvrtá měla celkem devadesát dětí a musela být tedy rozdělena na třídy dvě. Ředitelem školy byl v této době R.Oberhauer. V Gráňdorfu místní Češi založili Národní jednotu a jejich první starostí bylo zřízení České školy. Národní jednotu čítala 30 členů z toho 23 mužů a 7 žen a právě oni začali pracovat na zřízení české školy. Roku 1926 se jim podařilo otevřít jednotřídní českou menšinovou školu. Okresní správa politická v Moravské Třebové oznamuje Národní jednotě v Gráňdorfu přípisem ze dne 14.června 1926, že Ministerstvo školství a národní osvěty hodlá zřídit v Gráňdorfu obecnou školu s českým jazykem vyučujícím. Proto svolává Okresní politickou správou na den 18.června 1926 na jedenáctou hodinu dopolední komisi, která by měla zjistit vhodné místo pro školu i byt jejího správce. Zřízením české školy nastává radostnější a čilejší život v menšině. Dekretem Ministerstva ze dne 19.srpna 1926 byl jmenován zatímním učitelem a správcem při nově zřízené obecné škole Josef Zapletal. Ve škole německé, která se nacházela také v obci došlo ve školním roce 1928/1929 ke změně ředitele školy. Novým ředitelem se stal Steiner. Z důvodu otevření české školy došlo k poklesu žáků v této škole, kterou navštěvovalo celkem asi kolem 250 dětí. Od roku 1930 byla již jednotřídní menšinová česká obecná škola státní. Zanikla v roce 1938. Ve škole německé se stal novým ředitelem ve školním roce 1942/1943 E.Kleiser. V roce 1947 se začalo jednat o zřízení školy měšťanské, neboť tím, že se do naší obce stěhovaly poměrně mladé rodiny, bylo zde i hodně dětí. Při přípravě školy měšťanské se již začalo mluvit o postavení nové moderní školy. Na místní škole byla zřízena pětiletka. Byl vypracován projekt nové školy, která se měla stavět na pozemku mezi železniční dráhou a silnicí. Dne 28.ledna 1958 bylo v obci zahájeno jednání o otevření nové školy mateřské, kam mělo po přestavbě budovy docházet devadesát dětí do třech oddělení. Tímto bylo definitivně vyřešeno neustálé stěhování a opravy školy mateřské. V letošním roce vycházelo z místní školy 42 žáků a z celkového počtu jich 8,5% propadlo. Bylo třeba upravit a rozšířit všechny učebny a ostatní místnosti základní devítileté školy. Roku 1959 se začalo s plánovanou přestavbou rychty, kde byly zřízeny tři třídy, družina a jídelna. V roce 1966 byla učiněna změna v ředitelství místní základní devítileté školy. Dosavadní ředitel V.Havelka měl odejít v příštím roce do důchodu, bylo tedy jeho povinností v posledním roce své práce na škole uvést do funkce nového ředitele Základní devítileté školy a po celý rok mu být nápomocen radou i skutkem. Na doporučení byl funkcí nového ředitele pověřen dosavadní učitel V.Pavlík, který v naší škole pracoval již sedmáct let. Vedle zřízení nové Základní devítileté školy bylo v roce 1967 velkým úkolem pro národní výbor od základů opravit budovu, kde se nacházeli dílny pro žactvo školy. V roce 1968 se pokračuje v opravách místní devítileté školy. Konečně dne 4.prosince 1970 bylo rozhodnuto, že v obci bude postavena nová škola. Bylo dohodnuto, že škola bude třináctitřídní a náklad bude činit téměř čtrnáct miliónů korun a se stavbou se započne roku 1974. V současné době je v obci jedna základní škola (1. - 9. ročník) a škola mateřská.

Památky obce

Nejvýznamnější historickou památkou v obci je kostel sv. Kateřiny, který je původně gotický a přestavěný po požáru roku 1673 a 1710. Kostel se hřbitovem je obestavěný barokní zdí a vstupní branou. Před branou kostela je umístěn kamenný kříž z roku 1796 a socha Panny Marie Bolestné z roku 1835. Ke kostelu sv. Kateřiny náleží Fara. Původní farní budova byla roku 1857 zbourána a na jejím místě byla postavena fara nová. Nynější budova fary byla dokončena roku 1858. V jižní části obce se nachází další památka, kterou je sloup Nejsvětější Trojice z roku 1725. Mezi další památky v obci patří kaple několik křížů, které jsou roztroušeny po celé obci. Dochována je kaple zasvěcená Panně Marii, která byla roku 1870 opravena. Dochována je také budova, která se stavěla v letech 1881-1907 jako Lidová škola v Gráňdorfu. Dále jsou dochovány pozemkové knihy od roku 1583, matriky od roku 1599, urbář od roku 1526, které se nacházejí v archívech po celé republice. Obec je uvedena na Komenského mapě Moravy z roku 1626. Za zmínku stojí památka, která se však nedochovala, jelikož byla zničena. Jedná se pomník padlých na počtu 104 obětí z Gráňdorfu během světové války, který byl zasvěcen dne 15. července 1928 při polní mši svaté. Dne 13. května 1932 byl pomník padlých v Gráňdorfu dostavěn. Pomník vynikal nad jinými v dalekém okolí svojí velikostí a upraveností. Za tímto pomníkem byla zřízena okrasná zeď.

Nejvýznamnější osobnost Josef Zapletal

Josef Zapletal byl prvním českým učitelem v Gráňdorfu. Narodil se 30. října 1899 v Kroužku u Nového Rousínova, kde působil jeho otec jako řídící učitel. V Kroužku chodil Josef Zapletal do obecné školy, v Novém Rousínově pak do I. třídy měšťanské školy. Poté navštěvoval Gymnázium ve Vyškově. Po čtyřech letech odešel národní osvěty ze dne 24. září 1921. O prázdninách roku 1922 navštívil Josef Zapletal kurz pro osvětové pracovníky v Jihlavě. Ve školním roce 1922/1923 podal žádost o propuštění z menšinové školy. Ministerstvo školství žádost však zamítlo. Byl ustanoven správcem školy v Bílé Vodě dekretem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 9. července 1923. O prázdninách navštívil univerzitní kurz v Šumperku a kurz rukodělných prací v Uničově. Ve školním roce 1925/1926 byl z Bílé Vody přeložen a ustanoven zatímním učitelem Státní obecné školy a měšťanské školy v Šilperku, dekretem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 30. srpna 1925. Po roce byl zproštěn služby školské v Šilperku a ustanoven do Gráňdorfu. Jelikož se ve zdejší menšině vyskytly spory a do menšinového života byla zavedena politika, požádal Josef Zapletal ministerstvo školství a národní osvěty o udělení učitelského místa v koloniích v cizině. Dne 2. května 1928 byl jmenován výnosem ministerstva školství a národní osvěty Josef Zapletal definitivním učitelem s právní platností ode dne 1. ledna 1926. Kvůli obsazení definitivního učitele a správce školy v Gráňdorfu se konala 4. dubna 1930 mimořádná schůze. Jednohlasně byl na první místo navržen Josef Zapletal, který školu zakládal a působil na ní i nyní. Josef Zapletal byl jmenován s platností od 1. června 1930 definitivním učitelem a správcem obecní smíšené školy s vyučovacím jazykem. Jeho žádosti bylo dne 20. srpna 1932 vyhověno s podotknutím, že místo se nachází v Jugoslávii u Lubutice. Protože bylo však místo vypsáno mimo konkursově, žadatel na nové místo dne 25. srpna 1932 rezignoval. Josef Zapletal však následně emigroval. Byl umučen a zemřel dne 23. února 1943 v Osvětimi. Jeho pamětní deska se nachází na místním hřbitově v Hradci nad Svitavou.

Obec Hradec nad Svitavou, Nečasová Michaela

Použitá literatura:

- NEKUDA, Moravskotřebovsko Svitavsko, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, rok 2003